

РОЗДІЛ 4 ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 81'373,47:316,286

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.19.1.18>

СТРАТЕГІЯ ПРИМИРЕННЯ ТА ЗАСОБИ ЇЇ ВТІЛЕННЯ В АНГЛОМОВНОМУ РОДИННОМУ ДИСКУРСІ

RECONCILIATION STRATEGY AND MEANS OF ITS IMPLEMENTATION IN ENGLISH-LANGUAGE FAMILY DISCOURSE

Бровкіна О.В.,

orcid.org/0000-0003-0778-6387

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри германської філології

Сумського державного університету

У статті йдеться про реалізацію стратегії примирення в комунікативних ситуаціях непорозуміння сучасного англійського родинного дискурсу з адресантно-адресатною конфігурацією мовців «БАТЬКИ–ДІТИ» та симетричними/асиметричними відносинами інтерактантів, розглядаються прагмалінгвістичні особливості комунікативної ситуації непорозуміння. Дослідження проводилося на основі дискурсивних фрагментів, що являють собою мікродіалоги між членами родини, виокремлених методом суцільної вибірки з художніх творів авторів ХХ – початку ХХІ століття. Дискурс родинного спілкування тлумачиться у статті як комунікативна взаємодія мовців, споріднених родинними (шлюбними чи кровними) зв'язками, пов'язаних духовно, спільністю побуту та взаємною моральною відповідальністю. Досліджено, що родинне спілкування сповнене великої кількості ситуацій непорозуміння. Родинне спілкування досліджується крізь призму конфронтації, оскільки сучасні дослідження у галузі прагмалінгвістики відображають зростання інтересу вчених до мовленнєвої взаємодії комунікантів у ситуаціях, що характеризуються недотриманням максимуму принципу комунікативного співробітництва: конфліктів у спілкуванні, коли мовленнєва поведінка комунікантів відзначається застосуванням конфліктної інтеракції. Комунікативна ситуація непорозуміння у дискурсі родинного спілкування втілюється у вигляді конфліктного діалогу (полілогу), який скеровується стратегією конфліктування або примирення залежно від кінцевої мети адресанта. У статті спираємося на поняття стратегії як когнітивно-прагматичної програми спілкування, що ґрунтується на мотивах комуніканта й визначає характер реалізації комунікативних актів у дискурсі, пов'язаних із загальним задумом спілкування, та тактики, що складаються із певних мовленнєвих ходів, які відповідають загальній стратегії.

Стратегія примирення під час симетричного спілкування батьків та дітей втілюється за рахунок тактики аргументації. У разі їхнього асиметричного спілкування – тактиками переривання спілкування, вибачення. В усіх зазначених стратегіях провідними є стверджувальні конструкції з номінацією перепошення.

Ключові слова: сучасний англійський родинний дискурс, комунікативна ситуація непорозуміння, стратегія примирення, конфігурація «БАТЬКИ–ДІТИ», тактики.

The article deals with the realization of reconciliation strategy in the communicative situation of misunderstanding in the modern English family discourse with the addresser-addressee configuration of the speakers' roles "PARENTS-CHILDREN" and symmetric/asymmetric positions of interlocutors. Pragmalinguistic peculiarities of misunderstanding are inventoried. The investigation was based on the discourse fragments which were microdialogues between family members selected from literary works of the XX – beginning of the XXI century by means of continuous sampling. The article treats the family discourse as the communicative interaction of the speakers related by family (marital and consanguineous) ties, connected spiritually, by common household and mutual moral responsibility. It has been studied that family communication is full of a large number of situations of misunderstanding. Family communication is studied through the prism of confrontation, as modern research in pragmalinguistics reflects the growing interest of scientists in speech interaction of communicators in situations characterized by non-compliance with the principle of communicative cooperation: conflicts in communication, when speech behavior is marked by conflict interactions. The communicative situation of misunderstanding in the discourse of family communication is embodied in the form of a conflict dialogue (polylogue), which is guided by a strategy of colliding or reconciliation, depending on the ultimate goal of the addressee. The article focuses on the concept of strategy as a cognitive-pragmatic program of communication, based on the motives of the communicant and determines the nature of the implementation of communicative acts in discourse related to the general idea of communication, and tactics consisting of certain speech moves that correspond to the overall strategy.

The strategy of reconciliation in symmetrical communication between parents and children is embodied through the tactics of argumentation. With their asymmetric communication – tactics of interruption of communication, apology. In all these strategies, the leading ones are affirmative constructions with the nomination of apology.

Key words: modern English-language family discourse, communicative situation of misunderstanding, reconciliation strategy, "PARENTS-CHILDREN" configuration, tactics.

Постановка проблеми. Людський чинник у мові щоразу впевненіше виходить на перший план лінгвістичних досліджень. У багатьох лінгвістичних працях кінця ХХ – початку ХХІ ст. домінує думка, що пізнати сутність і природу мови без звернення до людини, людського чинника в мові неможливо [1, с. 9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Родина – надважлива ланка суспільства, первісна форма спільного існування людей. Проблеми форм і організації міжособистісної взаємодії в родині перебувають у центрі уваги дослідників у галузях філософії (І.Ф. Дементьєва [2]), соціології (С.І. Голод [3], О.А. Клецин [3]), психології (П. Вацлавік [4]), філології (А.А. Бігарі [5], С.В. Баранова [6], О.М. Трумко [7]) як інституту, основною рисою якого є плюралізм, співіснування багатьох різновидів сімейних формацій, а також родинного спілкування, яке є діяльністю, спрямованою на формування толерантних міжособистісних стосунків.

Актуальність теми дослідження визначається застосуванням новітніх підходів сучасної лінгвістики до аналізу структурних, семантичних і прагматичних аспектів мовленнєвих практик суб'єктів англомовного родинного дискурсу з урахуванням соціально-психологічних адресантно-адресатних конфігурацій типових ситуацій їхньої інтеракції у термінах стратегій і тактик мовленнєвого впливу.

Постановка завдання. Метою дослідження є встановлення стратегій і тактик мовленнєвого впливу та засобів їх реалізації в комунікативній ситуації непорозуміння у родинному дискурсі відповідно до адресантно-адресатних конфігурацій «БАТЬКИ–ДІТИ» та типу симетричних/асиметричних відносин інтерактантів.

Досягнення сформульованої мети передбачає розв'язання таких завдань: з'ясувати лінгвокомунікативні ознаки ситуації непорозуміння в англомовному родинному дискурсі; визначити тактики реалізації стратегій у досліджуваній комунікативній ситуації сучасного англомовного родинного дискурсу; виявити структурно-семантичні та комунікативно-прагматичні особливості реалізації мовленнєвого впливу у ситуації непорозуміння залежно від адресантно-адресатних конфігурацій «БАТЬКИ–ДІТИ» в родинному дискурсі.

Об'єктом дослідження є сучасний англомовний родинний дискурс у ситуації непорозуміння. Предметом дослідження є структурно-семантичні та прагма-дискурсивні характеристики реалізації мовленнєвого впливу у ситуації непорозуміння відповідно до адресантно-адресатних конфігура-

цій і симетричних/асиметричних типів відносин учасників спілкування в англомовному родинному дискурсі.

Матеріалом дослідження слугували дискурсивні фрагменти – мікродіалоги спілкування між членами родини, що містять стратегії і тактики мовленнєвого впливу у ситуації непорозуміння, виокремлені методом суцільної вибірки з художніх творів англомовних авторів ХХ – початку ХХІ століть.

Виклад основного матеріалу. Дискурс є складним багатоплановим феноменом, що перебуває у центрі уваги сучасної науки загалом і лінгвістики зокрема: він вивчається філософією, семіотикою, соціальною психологією, теорією штучного інтелекту, етнографією, літературознавством, теорією комунікації, а також різними напрямками лінгвістики: психолінгвістикою, когнітивною лінгвістикою, прагмалінгвістикою, етнолінгвістикою, лінгвокультурологією та іншими.

Дискурс родинного спілкування виділяємо за соціально-ситуативним параметром чи сферою функціонування (класифікація типів дискурсу І.С. Шевченко та О.І. Морозової [8]). Провівши аналіз його характеристик та особливостей, даємо визначення поданому типові дискурсу: **дискурс родинного спілкування** – це комунікативна взаємодія мовців, споріднених родинними (шлюбними чи кровними) зв'язками, що характеризується діалогічністю, зверненістю, ситуативністю, спонтанністю, побутовістю та неформальністю.

Родинне спілкування сповнене великої кількості ситуацій непорозуміння. Мовленнєве спілкування членів родини у ситуаціях непорозуміння в англомовному родинному дискурсі відрізняється від інших ситуацій і типів дискурсу та являє собою конфліктну комунікацію, яка націлена на конфліктування чи примирення. До ситуацій непорозуміння відносять суперечки та сварки конфліктуючих, «які знаходять вербальну реалізацію у стратегіях та тактиках їхньої мовної поведінки» [9, с. 237].

Вік комунікантів є ще одним важливим чинником соціальної організації спілкування загалом та мовленнєвої взаємодії зокрема. Він асоціюється з рольовою структурою сім'ї. Саме вік є основним критерієм диференціації членів сімейного соціуму за поколіннями й лежить в основі асиметричності: батьки/дорослі – діти. Вік визначає рівень накопичених знань та досвіду і є фактором розширення когнітивного індивідуального простору й когнітивної бази індивіда [10, с. 6].

Дискурс родинного спілкування характеризується зіткненням протилежно спрямованих точок зору та інтересів конфліктуючих.

Класичним варіантом сценарію розвитку конфліктної мовної ситуації є переростання суперечки у сварку, що відбувається поетапно [9, с. 239].

Мова є відображенням психічної діяльності індивіда, що являє собою поєднання та взаємодію двох основних сфер – раціональної та емоційної. Конфлікт, який першочергово має психічну природу, чудово демонструє цю взаємодію у своїй мовній репрезентації. Зіткнення протилежних точок зору в конфлікті супроводжується сильними емоційними переживаннями його учасників [11, с. 318]. Суперечка базується на негативних емоціях, які подавляють раціональні процеси, та вважається деструктивним видом інтеракції.

Управління конфліктом у спрямованому на гармонійні стосунки англomовному родинному дискурсі направлене на його вирішення, регулювання або усунення. Вирішення конфлікту означає зняття протиріч, що викликали конфлікт, і поновлення гармонійних стосунків між членами родини [12]. У дискурсі родинного спілкування під час інтеракції батьків та дітей це досягається за допомогою тактик, які залежать від типу відносин: симетричних чи асиметричних.

«Вербальне вираження нерівності в мові реалізується на інтонаційному рівні, на граматичному рівні, на словотворчому рівні, на лексичному рівні» [13, с. 5]. Конкретна стратегія реалізується номенклатурою типових тактик [14]. «Специфікою мовленнєвих стратегій загалом та мовленнєвих тактик зокрема є комплексність використання мовних засобів для досягнення комунікативної цілі» [14, с. 113–114].

У комунікативній ситуації непорозуміння англomовного дискурсу, в якій батьки та діти націлені на гармонійні стосунки, застосовується стратегія примирення, що реалізується за допомогою тактик, які різняться залежно від симетричних та асиметричних відносин комунікантів.

У разі симетричних відносин мовців стратегія примирення реалізується тактикою аргументації шляхом вживання:

1) стверджувальних конструкцій (53%):

(1) Mother: *'How – how's David?' Louise asked hesitatingly. She had to ask it.*

Daughter: *'Oh, he's fine. Sent you his regards, as a matter of fact. He likes you.'*

Mother: *'I like him, too,' Louise said, 'but –*

Daughter: *'He is going to do a film'. Eva hurried on, before Louise could say more. 'He says there's a chance he might be able to get me into it, too. Don't look so nervous, Mother. Denham isn't Hollywood.'*

Mother: *'I'm not nervous'. It was difficult to talk when they had to keep stepping back and forward to*

avoid being struck by baggage as the hurrying crowd flowed round them. 'I hope you get the part, dear', Louise lied (M. Dickens).

У дискурсивному фрагменті, який ілюструє конфліктну ситуацію між матір'ю та донькою, йдеться про коханця адресата-доньки *"How – how's David?"*. Адресант не має нічого проти нього як людини, що вербалізується за допомогою фрази *"I like him, too"*, але проти стосунків доньки з одруженим чоловіком, про що й намагається поговорити *"but –"*. Характерною рисою мовленнєвої діяльності комуніканта, який ініціює примирення, є здійснення впливу на свідомість партнера по комунікації (об'єкта примирення) з метою зміни/коригування його оцінки та ставлення до ситуації й малефективного вчинку ініціатора примирення, який призвів до виникнення конфлікту [15, с. 150]. Адресат, бажаючи зберегти гарні стосунки з мовцем, вживає тактику аргументації, що досягається шляхом експлуатації максими релевантності (будь релевантним, говори у відповідності до теми спілкування [16]) та стверджувальних конструкцій із заміною власного ім'я об'єкта спілкування на займенник *"he"* – *"he's fine"*, *"he likes you"*, *"he is going to do a film"*, *"he says there's a chance he might be able to get me into it, too"*;

2) імперативних конструкцій (47%):

(2) Father: *'Get out of that chair!' I said. 'Fred! Come on! Out, you bad dog!'*

Son: *'Why? I'm a grown-up. I won't spill anything', Fred grumbled, though he obeyed.*

Father: *'First of all, you're not a grown-up. Second of all, that chair is special, it's mine.'*

They both burst into laughing (K. Higgins).

За допомогою інтонаційно виокремлених імперативних конструкцій *"Get out of that chair!"*, *"Come on!"*, підсилені звертанням з використанням зооніма у негативному значенні *"Out, you bad dog!"*, адресант експлікує конфліктну ситуацію. «Такі мовленнєві явища, як накази, вимоги, заповіді, заборони, обіцянки, погрози, похвала, догани, лайка, прокляття, благословення тощо, є важливою частиною зовнішньоконтекстної дійсності. Всі вони пов'язані з ярко вираженою інтонацією, яка здатна переходити (переноситися) на будь-які слова та вирази, які не мають прямого значення наказу, погрози тощо» [17, с. 166]. Адресант намагається аргументувати свої дії стверджувальними реченнями *"I'm a grown-up"*, *"I won't spill anything"*, але невербальна дія *"Fred grumbled, though he obeyed"* показує, що він виконує наказ співрозмовника. Мовець-батько використовує тактику аргументації, що виражається стверджувальними конструкціями перелічення

Тактики втілення стратегії конфліктування з конфігурацією «БАТЬКИ–ДІТИ»

Тактики \ Конфігурації ролей	ГОЛОВА	ПІДЛЕГЛИЙ	ПАРТНЕРИ
переривання спілкування	+		
вибачення		+	
аргументація			+

“*first of all, you’re not a grown-up*” та “*second of all, that chair is special, it’s mine*”. Суперечка сходиться нанівець та закінчується примиренням, що видно із невербальних дій комунікантів “*They both burst into laughing*”.

У ситуаціях асиметричних відносин у разі низхідного статусного вектора комуніканта ГОЛОВА → ПІДЛЕГЛИЙ стратегія примирення втілюється мовцем у домінантній позиції ГОЛОВИ тактикою переривання спілкування за допомогою стверджувальних презентно-континуальних конструкцій:

(3) Mother: *‘What is it? Why are you here? Mirrin, what’s wrong?’*

Daughter: *‘Nothing’s wrong: I’ve left, that’s all’.*

Mother: *‘I’m still your mother: can you tell me the truth?’*

Daughter: *‘I’m tellin’ you the truth. I’m tellin’ you the truth. Now don’t ever ask me again’ (J. Stirling).*

Діалог між комунікантами має конфліктне спрямування, в якому адресант-мати (рольова приналежність – ПІДЛЕГЛА) намагається дізнатися за допомогою питальних речень “*what is it?*”, “*why are you here?*”, “*what’s wrong?*”, чому донька-ГОЛОВА рано повернулася з роботи. Маючи на меті зберегти гармонійні стосунки, адресат-ГОЛОВА вживає тактику переривання спілкування, що вербалізується за допомогою повтору презентно-континуальних конструкцій “*I’m tellin’ you the truth*” (2 рази) та наказової конструкції з негативною часткою “*don’t ever ask me again*”.

У разі висхідного статусного вектора мовця ПІДЛЕГЛИЙ → ГОЛОВА стратегія примирення втілюється мовцем у субординантній позиції ПІДЛЕГЛИЙ тактикою вибачення, основними структурно-семантичними типами висловлень є стверджувальні конструкції:

(4) Son: *‘I’m so sorry about everything’, I sobbed. ‘I really am. I didn’t mean to tell’.*

Mother: *‘It’s not you...’ Mother began. Her eyes changed. ‘It’s all right’ (D. Pelzer).*

Дискурсивний фрагмент ілюструє спілкування на нерівних між сином-ПІДЛЕГЛИМ та матір’ю-ГОЛОВОЮ. Стратегія примирення реалізується тактикою вибачення з боку мовця-ПІДЛЕГЛОГО. «Чим більша дистанція між учасниками спілкування, тим імовірніше використання розгорнутої схеми вибачення із зазначенням причин, визнанням відповідальності та – за певних обставин – обіцянкою поводитися краще» [13, с. 142]. У поданому випадку тактика вибачення втілюється за допомогою стверджувальних конструкцій з дієсловами, які позначають вибачення “*to be sorry*” – “*I’m so sorry about everything*”, “*I really am*”. Тактика виявляється вдалою, про що свідчить репліка-відповідь адресата-ГОЛОВИ, виражена стверджувальним безособовим реченням “*It’s all right*” (табл. 1).

Висновки. Отже, стратегія примирення в англійському родинному дискурсі з адресантно-адресатною конфігурацією «БАТЬКИ–ДІТИ» у ситуаціях асиметричних відносин втілюється мовцем у позиції ГОЛОВИ тактикою переривання спілкування та у позиції ПІДЛЕГЛОГО – тактикою вибачення; у ситуаціях симетричних відносин – тактикою аргументації.

Структурно-семантичними типами висловлень у разі конфігурації ГОЛОВА → ПІДЛЕГЛИЙ є стверджувальні презентно-континуальні конструкції, а у разі конфігурації ПІДЛЕГЛИЙ → ГОЛОВА – стверджувальні конструкції з дієсловами, що позначають вибачення; у разі симетричних відносин батьків – стверджувальні конструкції із заміною власного ім’я на займенник та імперативні конструкції.

Перспективою дослідження можна назвати вивчення стратегії примирення в комунікативній ситуації непорозуміння з конфігурацією «ЧОЛОВІК–ДРУЖИНА».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бацевич Ф.С. Нариси з лінгвістичної прагматики : монографія. Львів, 2010. 336 с.
2. Dementieva Izabella F. Prevention of domestic violence against children. *Russian Sociology in Turbulent Times*. 2011. P. 786–787.
3. Голод С.И., Клецин А.А. Состояние и перспективы развития семьи: теоретико-типологический анализ : эмпирическое обоснование. Санкт-Петербург. 1994. 42 с.

4. Watzlawick P. *Pragmatics of Human Communication*. New York. 2011. 320 p.
5. Бігарі А.А. Дискурс сучасної англомовної сім'ї : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04. Київ, 2006. 225 с.
6. Бровкіна О.В., Баранова С.В. Родина vs дискурс. Психолінгвістика. Серія: Філологія. 2019. Т. 25(2), № 2. С. 31–49.
7. Трушко О.М. Сімейний дискурс: невербальні характеристики мовлення батьків (на матеріалі творів І. Франка). *Молодий вчений*. 2017. № 9. С. 280–285.
8. Шевченко І.С., Морозова О.І. Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен*. Харків. 2005. С. 21–28.
9. Фролова І.Є. Стратегія конфронтації в англомовному дискурсі : монографія. Харків. 2009. 344 с.
10. Семенюк А.А. Гендерні та вікові особливості кооперативної мовленнєвої поведінки у сімейному дискурсі (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04. Донецьк. 2007. 22 с.
11. Wierzbicka A. *Experience, Evidence, and Sense: the Hidden Cultural Legacy of English*. Oxford; New York. 2010.
12. Зимич Є.В. Структурно-семантичні і прагматичні особливості маритального діалогічного дискурсу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04. Харків. 2011. 20 с.
13. Карасик В.И. *Языковой круг: личность, концепты, дискурс*. Волгоград. 2010. 492 с.
14. Иссерс О.С. *Коммуникативные стратегии и тактики русской речи*. Москва. 2006. 228 с.
15. Передон Н.О. Тактики емоційної аргументації в комунікативній поведінці ініціатора примирення. *Вісник Запорізького національного університету*. 2017. № 2. С. 149–155.
16. Grice H.P. *Logic and Conversation. Syntax and Semantics*. New York. 1975. Vol. 3. P. 41–52.
17. Бахтин М.М. *Теория романа (1930–1961 гг.)*. Москва. 2012. 880 с.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Dickens Monica. *The Winds of Heaven*. London. 1977. 240 p.
2. Higgins Kristan. *All I ever Wanted*. New York. 2010. 560 p.
3. Pelzer Dave. *My Story*. London. 2004. 490 p.
4. Stirling J. *The Spoiled Earth*. London. 1977. 480 p.

UDC 811.111'42

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.19.1.19>

COGNITIVE-PRAGMATIC CHARACTERISTICS OF THE SPEECH ACT OF APOLOGY

КОГНІТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ПІДТИПИ МОВЛЕННЄВОГО АКТУ ВИБАЧЕННЯ

Burenko T.M.,

orcid.org/0000-0002-1486-0373

Candidate of Philological Sciences,

*Associate Professor at the Department of English Philology and Linguodidactics
Sumy A.S. Makarenko State Pedagogical University*

Aleksakhina T.O.,

orcid.org/0000-0002-9905-330X

Candidate of Philological Sciences,

*Ph. D. lecturer at the Department of Foreign Languages
Sumy State University*

The speech act (SA) apology system consists of two cognitive-pragmatic subtypes – corrective and preventive – and their pragmasemantic variants, selected by semantic and pragmatic parameters, respectively, by mental proposal and illocutionary characteristics.

Pragmasemantic variants of corrective SA of apology are request for apology; nomination of emotional state; justification (argumentation).

An apology is a pragmasemantic variant of SA of apology, which is expressed by a performative formula: “I ask you to forgive my doing smth bad”, where *smth* is a previous action.